

TÜRKİYE'NİN BALKANLARDAKİ "YUMUŞAK GÜÇ" PERSPEKTİFİ: TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KORDİNASYON AJANSI

Soner KARAGÜL

Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
sonerkaragul@comu.edu.tr

ÖZET

Günümüzde devletler, uluslararası ilişkileri yumuşak güç unsurlarının önemini daha fazla dikkate alarak gerçekleştirmektedirler. Dünyadaki eğilime paralel olarak Türkiye de yumuşak gücünü kullanarak bölgesinde etkinliğini artırma çabasıdadır. Uluslararası ilişkiler disiplininde sıkça vurgulanır hale gelen yumuşak güç, bu çalışmanın da hareket noktası olmuştur. Çalışma, Türkiye'nin sahip olduğu tarihsel ve kültürel birikimiyle mevcut olan yumuşak güç unsurlarını ve potansiyelini dış politikada hangi koşullarda ve hangi bölgelere yönelik kullanabileceğini incelemektedir. Çalışmada Soğuk Savaş sonrası ortamındaki değişimler ve bölgesel gelişmeler ışığında Türkiye'nin uluslararası düzeyde yumuşak güç unsuru haline gelen Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın Balkanlar'daki faaliyetlerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye'nin Balkanlardaki barış ve istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi için izlediği politikaların önemli bir ayağını oluşturan TİKA'nın Balkanlarda yürüttüğü ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki program ve projeler ile bunların etkileri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Balkanlar, TİKA, Yumuşak Güç

**TURKEY'S "SOFT POWER" PERSPECTIVE IN THE BALKANS:
TURKISH INTERNATIONAL COOPERATION AND DEVELOPMENT
AGENCY**

ABSTRACT

Today's states carry out their foreign policy aims via considering the soft power principles more often. Parallel to this approach, Turkey also endeavours to increase its influence in its region by utilizing a soft power paradigm. The concept of soft power, in this respect and its rising usage in the international relations discipline, is the origin of its research. The research focuses on under which conditions and to which regions Turkey could successfully utilize its soft power stemming from its historical and cultural accumulation and background. The research

focuses on the activities of the TİKA in the Balkans as a soft power element of Turkey within the framework of post-Cold War regional developments. Particularly social, economic, technical and cultural programs of TİKA were taken into consideration as Turkey's efforts for peace and stability in the Balkans.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Balkans, TİKA, Soft Power

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler, devletlerin sert güç(hard power) olarak nitelenen askeri ve ekonomik güç unsurlarını destekleyen yumuşak güç(soft power) olarak bilinen kültürel ve diplomatik güç unsurlarını kullanarak etkinliklerini artırmaya çalıştığı bir ortamda yürütülmektedir. Öyle ki günümüzde sert güç unsurlarıyla değil kendi rızalarıyla uluslararası aktörler üzerinde etki kurarak yönlendirme becerisi, daha etkili bir yöntem olarak benimsenmektedir. Bu beceri realist yaklaşımda olduğu gibi gücün fiziksel/nitel ya da fiziksel olmayan/nicel unsurlarını müdahale aracı olarak kullanmaksızın gerçekleştirilebilmeyi içermektedir.

Uluslararası ilişkilerin çoğulcu ve karmaşık yapısı devletleri resmi ve diplomatik ilişkilerin ötesinde politikalara ve kamu diplomasisine yönelmektedir. Küreselleşme süreci sayesinde devletler kendi imajlarını daha iyi hale getirmek için çeşitli iletişim kanallarını kullanmaktadırlar. Gerek uluslararası kamuoyu gerekse ulusal kamuoyu açılarından insani boyutu ön planda olan girişimler en etkili imaj oluşturma yöntemlerindedir. İnsani boyutu ön planda olan imaja yönelik girişimlerin başında ise insani projeler ile kalkınma ve işbirliği için yapılan yardımlar gelmektedir. Dünyada yapılan kalkınma yardımlarına bakıldığında devletlerin bu konuda sahip oldukları fırsat ve avantajlar hakkında bir kanaate ulaşılabılır. OECD üyesi ülkelerinin 2011 yılında yaptığı resmi kalkınma yardımlarına bakıldığında 30.745 milyar dolar yardım yapan ABD, 14.533 milyar dolar yardım yapan Almanya, 13.739 milyar dolar yardım yapan Birleşik Krallık, 12.994 milyar dolar yardım yapan Fransa ve 10.604 milyar dolar yardım yapan Japonya gelmektedir (www.oecd.org, 14.10.2012). Devletlerin yumuşak güç stratejileri arasında eğitim, kültür-sanat, edebiyat gibi alanlarda verdiği burslar ve teşvik edici yardımlar da yer almaktadır. Türkiye ekonomik gelişmesine paralel olarak milli gelir, iç ve dış güvenlik, eğitim gibi bir çok alanda kayda değer ilerleme sağladı. Bu itibarla yurtdışında insani yardım faaliyetleri ve özellikle kalkınma yardımları artış gösterdi. Türkiye, 2010 yılında 967 milyon dolar

olan dış yardımı % 38.2 artışla 2011 yılında 1.320 milyar dolara çıkararak Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkeleri arasında dış yardımı en çok arttıran ülke konumuna yükseldi (www.oecd.org, 14.10.2012). Kalkınma yardımları, yardımı alan ülkeler açısından yalnızca ekonomik kalkınmaya katkı anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda yardımı sağlayan ülkelerle sosyal, teknik, eğitim ve kültür gibi birçok alanda işbirliğini de beraberinde getirmektedir.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra girdiği Batı Bloku'nun etkisi altında statükocu bir çizgide yürütmek zorunda kaldığı dış politikasında değişim gerçekleştirebilmek için Soğuk Savaş'ın sona ermesini bekledi. Soğuk Savaş koşullarının ortadan kalkmasıyla Kafkasya ve Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada tarihsel ve kültürel bağları olan devlet ve topluluklarla yakınlaşmak için bir fırsat yakaladı. Bu coğrafyada kurulan devletleri hemen tanıdığı gibi onların bağımsızlıklarını pekiştirmeleri için gerekli adımları atmaya sürdürdü. Bu süreçte Türkiye'nin yakın havzasında etkin güç olabilmesi için kurumsallaşmış yumuşak güç enstrümanlarıyla desteklenen istikrarlı ve tutarlı bir dış politikaya ihtiyacı vardı. Batı tarafından da destek gören Türkiye, bazı sorunlarını çözememiş olsa da demokrasi deneyimini yeni bağımsız devletlerle paylaşmaya hevesliydi. Bu ülkelere "model" olarak sunulan Türkiye'nin sahip olduğu pozitif değerlerden oluşan yumuşak gücüyle bölgesinde ve yakın havzasında etkinliğini artırmaya çalıştı. Türkiye'nin geniş bir bölgedeki etkinliği, önceden "ihmal edilmiş" kesimler için yeniden ilişkilerin tesis edilmesi için bir başlangıç oldu. Türkiye bu süreci jeopolitik, ekonomik ve askeri kapasitenin yanında tarihsel ve kültürel değerlerden oluşan yumuşak güç kaynaklarını bağdaştırarak başarıyla yürütmeye çalıştı. Bu süreç, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) olmak üzere Kızılay, Türk Tanıtma Fonu, Yunus Emre Enstitüsü gibi bazı kurum ve kaynakların katkılarıyla yürütüldü.

Dinler ve etnisite mozaiki olan Balkan coğrafyası, Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya gibi küresel ve bölgesel aktörlerin bölgeye ilgisi nedeniyle ne geçmişte ne de bugün yalnız bırakılmadı. Türk ve İslam medeniyetinin derin izlerini tamamen kaybetmeden bugüne gelebilen Balkanlar, yakın geçmişe kadar katliam ve çatışma örneklerinin yaşandığı bir bölgeyken zenginlik ve toleransın egemen olduğu bir coğrafyaya dönüşme sürecinde küçümsenemeyecek hızla ilerlemektedir. Türkiye, derin tarihsel, kültürel ve duygusal bağları nedeniyle

Balkanlarda barış, refah ve istikrarın sürekliliğini sağlama sürecinin önemli aktörlerinden birisidir. Türkiye gerek devlet gerekse sivil toplum düzeyinde Balkanlarda ekonomik, ticari, teknik, sosyal, insani, kültürel ve eğitim alanlarındaki çok çeşitli girişimleri gerçekleştirmektedir. Çalışmada Türkiye'nin küresel nitelikli yumuşak güç enstrümanı haline gelen TİKA'nın yürüttüğü program ve projeler ve bunların Balkanlar'da etkileri ele alınmaktadır.

1. DIŞ POLİTİKADA YUMUŞAK GÜÇ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Amerikan siyaset bilimci Joseph S. Nye tarafından kullanıldıktan sonra yumuşak güç kavramı literatürde sıkça başvurulan bir kavram olarak karşılaşılmaya başlandı. Literatürde yeni bir kavram olmasına rağmen yumuşak güç, devletlerin önceki dönemlerde de ihtiyaç duyduğu bir zorunluluktur. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya ilerlemesinde bu unsur göz önünde bulundurduğu bilinmektedir. Fetihden önce din adamlarının ve tüccarların bölgeye giderek Osmanlı'nın barış, istikrar ve hoşgörü kültürünü hissettirmesiyle işe başladığı söylenebilir. 17. Yüzyıldan başlayarak Fransa'nın Avrupa'da kültürel hegemonya kurma çabası; I. Dünya Savaşı'ndan sonra başta ABD olmak üzere diğer Batılı devletlerin İngilizce yaptığı radyo yayınları kamu diplomasisi oluşturmaya yönelik girişimlerden bazılarıydı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği ve ABD, ideolojik kutuplaşma yarışında kamu diplomasisi için büyük kaynaklar harcamışlardı. ABD, iki kutuplu mücadelede sert güç unsurları kadar yumuşak güç unsurlarını da kullanmıştı (Yılmaz, 2011, s. 32-33).

1990 yılında Nye *Liderliğe Zorunluluk: Amerikan Gücünün Değişen Doğası (Bound to Lead: The Changing Nature of American Power)* adlı kitabında yumuşak güç kavramına ilk defa yer vermişti. Nye tarafından 2004 yılında yazılan *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu (Soft Power: The Means to Success in World Politics)* adlı kitapta ise günümüzde ABD açısından yumuşak gücün önemine vurgu yapılmaktadır. Yumuşak güç fiili müdahaleyle ve zorla değil rızaya dayanarak işbirliğine gidiş olup, gündemin belirlenmesinde aktörlerin önceliklerinin dikkate alınması ve iknadan daha öteye aktörlerin etkilenmek suretiyle sunulan seçeneklere çekilmesidir. Sert güç unsurlarıyla ikna ya da tehdit yöntemi, her zaman başarılı sonuçlara ulaştıramayacağı gibi ters tepkiye de yol açabilmektedir. Bu yüzden ülkeler, uluslararası politikada ideal olarak örnek alınmak,

gıpta edilmek, sahip olunan değerlerin başkaları tarafından ısrarla savunulması gibi etkenlerle de sonuç alabilirler hatta bu yumuşak güç unsurları sert güç unsurlarının önüne geçebilir.

Nye, bir ülkenin kültürel olarak elverişli bir zeminde yumuşak gücü kullanarak uluslararası düzeyde daha saygın bir konuma gelebileceğini vurgulamaktadır. Ona göre yumuşak gücü oluşturabilmenin yolu en başta cazip kimlikli kültür, siyasal değerler ve kurumsal yapılar, ahlaki temele ve meşruiyete dayanan politikalar üzerinde yükselen bir çekim merkezi oluşturulmalıdır (Nye, 2004, s.11). Böylece bu merkez, sahip olduğu güç sayesinde başkalarını ikna edebilecek seviyeye ulaşabilecektir.

Yumuşak güç, günümüzde eğitim, bilim, sanat ve ekonomi eksenli bir değişimle gerçekleşmektedir. Yazılı ve görsel medya, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu işletmeler yumuşak güç oluşturmanın aktörleridir. İletişim araçları aracılığıyla her türlü bilgi ve haber kolayca ve istenildiği gibi manipüle edilerek muhataplarına iletilebilmektedir. Ünlü bir spor takımının ya da sanatçının davranışı ve sözü kitleler üzerinde çok kolay etki uyandırabilmektedir. Örneğin dünyada 42 dilde ve 212 ülkedeki 750 milyon kişi tarafından izlenen Amerikan NBA ligi maçları iletilen değerler açısından bir öneme sahiptir. (Yılmaz, 2011, s.35). Bir merkezde üretilen bilgi herkesin dikkatine sunulabilmekte; sivil toplum aracılığıyla her kapıyı aralamak mümkün olabilmektedir. Serbest ticaretin ve çok uluslu işletmelerin önünde direnebilecek hiçbir güç ise mevcut değildir.

Nye, 11 Eylül saldırılarının ardından müdahaleci bir yaklaşımla çizilen Amerikan dış politikası perspektifinin kritiğini yaparak bir anlamda Amerikan yönetimini yumuşak güç unsurlarına yöneltmeye çalışmıştır. Nye, yumuşak güç nosyonunu ABD'nin dünya çapında sarsılan imajının düzeltilmesi için bir anlamda yeni strateji önerisi olarak ileri sürmüştür; ABD'nin mevcut bilimsel ve kültürel kazanımları sayesinde iç ve dış politikada daha etkin bir geleceğe sahip olduğu öngörüsünde bulunmuştur.

Amerikan popüler kültürünün dünyada hegemon kültür olma noktasında sahip olduğu avantajlar herkesçe bilinmektedir. Amerikan popüler kültürünün dünyada en yaygın kültür olması, Hollywood filmleri, çok uluslu ABD şirketleri, ABD'deki başarılı çalışmalar yapan üniversiteler ve benzeri unsurlar, ABD imajı açısından farklı ülke ve bölgelerde farklı etkiler yaratmaktadır. Japonya ile Batı ve Orta Avrupa'da Amerika'ya yaklaşım ile Ortadoğu ve Rusya'daki yaklaşım arasındaki büyük farklar vardır.

Nye, ABD'nin sahip olduğu kültürel avantajları, ekonomik güç, siyasal güç ve savunma kapasitesiyle bütünleştirerek uluslararası kamuoyunda meşruiyet konusundaki algılamaları düzeltebileceğini böylelikle etkin güce ulaşılabilirliğini vurgulamaktadır (Nye, 2004, s.142).

Türkiye, yukarıda belirtildiği gibi ABD'nin sahip olduğu gibi popülerlik avantajlarına sahip olmasa da yumuşak güç unsurları bakımından azımsanamayacak fırsatları elinde bulundurmaktadır. En başta Türkiye, yerleşik olduğu coğrafyada tarihsel, kültürel ve duygusal bakımdan güçlü bağlarla bağlıdır. Bölgesel düzeyde ikili ve çok taraflı ilişkiler geliştirebilmektedir. Hem bölgesel hem de küresel kriz ve çatışmalarda bölgesel ve küresel aktörlerin işbirliğini aradığı bir devlettir. Bölgesinde istikrara katkı sağlayacak her türlü girişimi desteklemektedir. Gelişmekte olan ülkelerle işbirliği için kalkınma yardımlarını öncelikler arasına koymuştur.

Türkiye, sahip olduğu demokratik deneyim, geleneksel miras ve modern birikimiyle bölgesel çekimin odağı olabilecek yumuşak güç perspektifine sahip bir ülkedir (Davutoğlu, 2008, s.80). 1980'li yıllardan bu yana her alanda gösterdiği değişim ve gelişim performansı yumuşak gücünün daha etkin kullanılması için yeni fırsatlar ortaya çıkardı (Altınay, 2008, s.58). ABD için "etkin güç" kullanımı içeren yumuşak güç perspektifi, Türkiye için de sıkça vurgu yapılan, düşünsel planda akademisyenlerin ve aydınların, Türk dış politikasının yürütülmesinde uygulayıcıların dikkate aldığı bir yaklaşım oldu. Aynı zamanda Türkiye'nin yumuşak güç unsurlarını ve kamu diplomasisini önemseyerek yürüteceği bir dış politikanın çarpan etkisinin yüksek olacağı daha fazla kabul görmeye başladı (Sanberk ve Altınay, 2008). Bu yaklaşımı destekleyen gelişmelerin başında Türkiye'nin uluslararası insani yardım faaliyetlerindeki dikkat çeken artışın dolaylı çarpan etkisi gelmektedir. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı'nın Afrika'daki gıda krizinde en çok katkı yapan ülkelerinden birisi olması; çeşitli yardım konferanslarına ev sahipliği yapması; dünyanın çeşitli bölgelerindeki eğitim, su ve tarımsal projelere desteğini sürdürmesi gibi dış politikadaki yumuşak gücü katlayan gelişmeler arasında değerlendirilmektedir (Bayer ve Keyman, s.7). Sayılanlara ek olarak Keyman, Türkiye'nin dış politikada yumuşak gücünü pekiştiren unsurlar arasında çok kültürlülüğünü, demokratikleşme ve çoğulculuğa ilişkin devam eden eksiklere rağmen modernleşmedeki ilgi çekici deneyimini, demokratik siyasal sisteme bağlılığını, ekonomik dinamizmini, ekonomideki açılara rağmen insani kalkınmadaki sürdürülebilir

başarısını, sorun çözmedeki pro-aktifliğini, realist ve etkin bir dış politika yapmanın açıklarına rağmen diyalog temelli iyi komşuluk diplomasisini sıralamaktadır(Keyman, 2010, s. 2-3).

Türkiye'nin yumuşak güç perspektifi, birçok Türk sivil toplum kuruluşunun dünyanın çeşitli bölgelerinde yürüttüğü faaliyetlerle de yakından bağlantılıdır. Türk sivil toplum kuruluşları, sadece İslam dünyasında değil aynı zamanda değişik kıtalardaki ve değişik etno-dinsel orijindeki insan ve toplumlara yönelik insani yardım faaliyetlerinde giderek artan oranda aktif katılımcı olmaya başladılar. Türk devletinin eğitim alanında dünyanın değişik bölgelerinden öğrencilere burs imkânları sağlayarak Türkiye'de lisans ve lisansüstü eğitim olanak sağlaması da aynı perspektifin bir ürünüdür(Bayer ve Keyman, s.8-9). Aynı zamanda Türkiye'den girişimcilerin desteğiyle kurulan dünyanın değişik ülkelerinde ilköğretimden üniversiteye kadar eğitim veren okullar Türk dili ve kültürünü öğretmek doğrudan Türkiye'nin dış politikadaki yumuşak gücüne katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayan bir başka kültür kuruluşu ise 2007 yılında kamu vakfı olarak ihdas edilen Yunus Emre Vakfı'na bağlı olarak kurulan Yunus Emre Enstitüsüdür. Enstitü, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini artırıp dostluğunu geliştirmek amaçlarını gerçekleştirmek üzere eğitim ve öğretim faaliyetleri ile bilimsel araştırma ve uygulamaları yürütmektedir. Yunus Emre Enstitüsü yurt dışında 17 ülkede açtığı toplam 24 tane Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri ile Türkiye'nin, Türk dilinin, kültürünün, sanatının ve tarihinin tanıtılması adına çalışmalar yapmaktadır. Kültür merkezleri bünyesinde yürütülecek olan Türkçe dil kursları sayesinde hem yabancı dil olarak Türkçe öğrenmek isteyenlere Türkçe öğrenim imkânı sağlanmakta hem de ilgili ülkelerdeki Türk vatandaşlarının, dillerini daha yakından tanımaları temin edilerek, Türkiye ile kültürel bağlarının devamı sağlanmaktadır(<http://yunusemreenstitusu.org>).

Türkiye'de uydudan yayın yapan 200'ün üzerinde televizyon kanalı ile binlerce radyo kanalının bölgesel yumuşak güç etkisi üzerinde her geçen gün daha fazla durulmaktadır. Türk dizilerinin olumlu ve olumsuz etkileri tartışılmaktaysa da Türk film starlarının Arap dünyasında yarattığı ilgi ve hayranlık turizmden ticarete kadar çok boyutlu etkileşim için bir başlangıç olmakta;

Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamaktadır (Bilbassy, 2010). Türkiye'den Türkçe dışında Arapça, Farsça, Kürtçe ve İngilizce kanallar ve programlar yayına girdikten sonra Türk görsel medyasındaki programlar çevre ülke vatandaşları tarafından daha ilgi görmeye başladı. Türk dizileri ve programlarının izlenme oranı Ortadoğu'dan başlayarak Güney Kafkasya ve Balkan coğrafyasında giderek artmaktadır. 2008'den itibaren Türk medyasının izlenirliğinin yükselişiyle paralel bir şekilde Arap ve Ortadoğulu turistlerin sayısı da artmaya başladı. Türk dizilerinin Ortadoğulu turistlerin hayalinde canlandığı etkileyici imaj sayesinde Türkiye'ye turistik geziler çekicilik kazandı(Salah El Din, 2012, s.148).

Dış politika sürecinde son dönemde başvurulan, sadece devletten devlete değil ulusal/uluslararası kamuoylarına; sivil toplumdan devletlere ve ulusal/uluslararası kamuoylarına yönelik olarak yapılan açık diplomasi yöntemi Türkiye'nin de uyguladığı yöntemlerden birisidir. Türkiye'nin barışçıl amaçlarla uyguladığı açık diplomasi yöntemini, bölgesinde uygulayarak bölgesel barışa ve dünya barışına, ticari-ekonomik işbirliğiyle kalkınma süreçlerine, kültürel işbirliği ve etkileşimle medeniyet inşasına katkı sağlayarak uygulamaktadır(Davutoğlu, 2008, s.81-83). Dış politikada izlemekte olduğu komşularla sıfır sorun, çok yönlülük, güvenlik-demokrasi dengesi gibi ilkeler yumuşak gücünü pekiştirmektedir.

Somut örneklerle değerlendirildiğinde, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle Türkiye'nin Ortadoğu'da Irak'a Amerikan müdahalesinde izlediği tutum ve bölgede barışın tesisine yönelik arabuluculuk girişimleri, ortak tarih ve ortak kültür perspektifiyle oluşturulan yakınlaşma ve işbirliği adımlarını hızlandırdı. Türkiye, Kuzey Irak'ta sadece sert güç unsurlarını esas alan dış politika seçeneğinin yaratacağı olumsuzlukların farkında bir politik yaklaşım ile hareket etti. Türkiye'nin sadece askeri güçle bölgede etki yaratması ABD'nin Irak'ta ya da Afganistan'da uyguladığı gibi olumsuzluklara yol açabileceğinden ekonomik ve kültürel yumuşak güç unsurlarıyla bölgede etkin ve popüler güç olabildi (Altunışık, 2008, s.44-48). Ortadoğu ülkelerinde son dönemlerde yapılan bir dizi kamuoyu araştırmasında Türkiye tarafından bölgede izlenen politikaların olumlu yansımaları kolayca açığa çıktı.

Dünyanın çok farklı bölgelerinde Müslümanların ve Türklerin yaşadığı insani krizlerde Türkiye'nin duyarlılıkla hareket etme çabası hem yardıma muhtaç halklar hem de uluslararası

toplum tarafından takdirle karşılanmaktadır. Aslında Türkiye'nin uluslararası insani krizlerdeki duyarlılığı tüm dünya insanlarına yönelik olmasına rağmen sadece Türk ve Müslüman topluluklarına yönelik olduğunda daha fazla ses getirmektedir. Türk Başbakanı'nın yaşanan gelişmeler karşısındaki tepkisel tutumu, zaman zaman ilgili devletler tarafından yadırganıyorsa da bu tutum soruna yönelik uluslararası kamuoyunun dikkatini celp etmesini hızlandırabilmektedir. Örneğin, İsrail'in saldırılarına karşı Filistin'e yönelik sergilediği dayanışma girişimi, Uygur Türklerinin maruz kaldığı muameleler karşısındaki tepki, Somali'de yaşanan iç savaş ve kuraklık nedeniyle yaşanan açlık, kıtlık ve göç tehlikesine yardım seferberliği ve son olarak Myanmar'da Arakanlı Müslümanların dramına gösterilen duyarlılık, Türkiye'nin maddi olmaktan ziyade moral nüfuzunu bu bölgelerde daha fazla hissettirmesini sağlamaktadır.

Türkiye'nin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliği seçim sürecinde kullanılan 192 oyda 151 gibi yüksek oyla üyeliğine kabulünde yumuşak güç unsurlarının doğrudan etkisi olmuştur. Bu süreçte TİKA'nın Dışişleri Bakanlığı'yla işbirliğinde yürüttüğü kalkınma yardımları projeleri ile insani yardım amaçlı yurtdışı faaliyetlerini artıran Kızılay'ın katkıları önemli rol oynamıştır.

Balkanlara gelince; Osmanlı Devletinin Balkanlara yerleşme sürecinde sadece askeri gücü kullanmamış; oluşturduğu ve sürdürdüğü vakıf kültürüyle aslında geçmişte yumuşak güç perspektifini başarılı bir biçimde uygulamıştır. Balkanlarda asırlar boyu iç ve dış ilişkilerde uygulanan yumuşak güç unsurları sayesinde sürekli barış ve istikrar sağlanabilmişti. Osmanlı'dan sonra da Balkanlarda görece istikrar ancak yumuşak güç unsurlarıyla mümkün olabilişti. Soğuk Savaş sonrası Balkanlardaki etnik çatışma temelli gelişmeler Türkiye açısından kayıtsız kalınması imkânsız bir süreci ifade etmekteydi. Bu yüzden Türkiye, Balkanların en güçlü ülkesi olarak bölgenin her açıdan dinamikleşmesinde katalizör olarak rol almak istemiştir. Türkiye, Batı'ya fiziki olarak açılan kapı olarak gördüğü Balkanlar'la bulunan tarihsel, kültürel ve insani bağlar nedeniyle dört eksene oturan bir politika benimsemiştir (www.mfa.gov.tr, 21.08.2012): Üst düzeyli siyasi diyalog, herkes için güvenlik, azami ekonomik entegrasyon ve çok etnikli, çok kültürlü, çok dinli toplum yapısının korunması. Bu çerçevede Türkiye'nin Balkanlara olan ilgisi, bölgedeki hassas dengeler dolayısıyla milliyetçi değil ancak "yumuşak/soft" bir söylemle yürütülebilir. Türk sivil toplumunun faaliyetleri yanında asil olarak TİKA'nın burada yürüttüğü faaliyetler sayesinde Balkan

Türk ve Müslüman toplulukları ile Balkan devletlerinin dikkati Türkiye'nin dostça politikalarına çekilebilir.

Yumuşak Gücün Aracı Olarak TİKA

TİKA, Orta Asya, Kafkasya, Karadeniz ve Balkanlarda bağımsızlığını yeni kazanan devletlerle Afrika'daki gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak amacıyla 1992 yılında kuruldu. Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir teşkilat olarak kurulan TİKA, 28 Mayıs 1999 tarihinde Başbakanlığa bağlandı. Kuruluş yıllarında gerek içsel gerekse dışsal etkenlerle TİKA'nın beklenen performansı sergilemesi mümkün olamadı. İç politikada koalisyon hükümetlerinin varlığı nedeniyle kurumlar arası rekabet ve çekişmeden yeterince payını alan TİKA, 2000'li yılların başına kadar durağan bir çizgide faaliyet yürüttü. Türkiye'nin 2000'li yıllardan itibaren dış politika anlayışındaki açılım ve değişim çizgisi, TİKA'nın etkinlikte bulunduğu alanı genişletmesini kolaylaştırdı.¹ TİKA, 1992-2002 yılları arasında faaliyet gösterdiği ülkelerde proje sayısını 2002-2011 arasında 4 kat artırdı. Böylece TİKA, proje ve faaliyetlerini kamu ve özel kuruluşlarla işbirliği içinde yürüterek dış politikanın inşasında yeni misyon yüklenen bir kuruluşa dönüştü. Bu misyonla beş farklı kıtada gerçekleştirilen projeler, geçmişe göre daha aktif ve çok boyutlu dış politikanın soft düzeyde icra edilmesinin bir aracı haline geldi.

Hükümetin dış politik açılımlarına paralel olarak TİKA, 2002 yılında 12 olan Program Koordinasyon Ofisi sayısını 2011 yılında 25'e, 2012 yılında ise 33'e yükseltti. Kalkınma yardımlarında uygulama değişikliğine gidilerek dış hibe yardımlarının nakdi yardım yapılması yerine proje tabanlı yardımlara geçilmesi TİKA'nın işlevini daha da güçlendirdi. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ofisi Başkanlığı bugün 30 işbirliği ortağı ülkede 33 Program Koordinasyon Ofisi ile faaliyet yürütmeye başladı (www.tika.gov.tr, 29.10.2012). Türkiye, dost, kardeş ve akraba ülkelerde sürekli barış ve istikrarı sağlamak için TİKA aracılığıyla çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca TİKA, Türkiye'nin tek "Teknik Yardım Kuruluşu" olarak 3 Kıta 37 ülkede teknik yardım faaliyetlerini sürdürüyor.

¹ 2001 yılında 4668 sayılı "Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun"la görev ve yapısı belirlenen TİKA'nın, 02/11/2011 tarih ve 28103 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 24/10/2011 tarih ve 656 sayılı "Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile yeniden kuruluş, teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirlenmiştir.

TİKA, ofislerinin bulunduğu ülkelerle beraber çok farklı kıtalardan 100'e yakın ülkede kalkınmaya dönük işbirliklerine girmektedir. Türkiye, TİKA aracılığı ile Pasifik'ten Orta Asya'ya, Ortadoğu ve Afrika'dan Balkanlara, Kafkasya'dan Latin Amerika'ya kadar birçok ülke ile bilgi ve tecrübesini paylaşmaktadır. Bu işbirlikleri Türkiye'nin hızla artan miktarlarda kalkınma yardımı sağlamasını da beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin kalkınma yardımları 2002 yılında 85 Milyon ABD doları iken bu rakam 2011 yılında 1 milyar 273 milyon ABD dolarına yükselmiştir (www.tika.gov.tr, 29.10.2012).

Gelişmekte olan ülkelerde kapsamlı projeler yürüten TİKA'nın görev alanına giren konular şu şekilde sıralanmaktadır (www.tika.gov.tr, 29.10.2012).

- Gelişme yolundaki ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim işbirliğini, bu ülkelerin kalkınmalarına katkıda bulunacak projelerle geliştirmek,
- Gelişme yolundaki ülkelerin kalkınma hedefleri ve ihtiyaçlarını da göz önüne alarak, ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim işbirliği ve yardım konularını belirlemek ve bu amaçla gerekli proje ve programları hazırlamak veya özel kuruluşlara hazırlatmak,
- Gelişme yolundaki ülkelerin bağımsız devlet yapılarının geliştirilmesi, mevzuatın hazırlanması, kamu görevlilerinin yetiştirilmesi, serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bankacılık, sigorta, dış ticaret, bütçe ve vergi sistemi gibi alanlarda ihtiyaç duyacakları yardımları sağlamak, bu ülkelere uzmanlar gönderilmesi, bu ülkelerden gelecek eleman ve öğrencilerin eğitim ve staj görmesi, bu kişilere burs tahsis edilmesi amacıyla gerekli düzenlemeleri ve koordinasyonu yapmak,
- Eğitim ve kültür alanlarındaki işbirliği programlarının, yurtdışında, Türk Kültür Merkezleri aracılığıyla yürütülmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak,
- Ana hizmet ve görevleriyle ilgili konularda diğer kamu kurum ve kuruluşları ile gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,

TİKA görev alanına giren konularda işbirliğinin geliştirilmesi, kalkınma desteği sağlanması ve insani yardım kapsamında aşağıdaki projeleri yürütmektedir (www.tika.gov.tr, 14.07.2012).

- Bütün sektörlerde kurumsal yapıların oluşturulması,
- Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi,
- Alt yapıların iyileştirilmesi,
- Sosyal kalkınma ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi,
- Meslek edindirme ve istihdam sağlanması,
- Ortak tarih ve kültür varlıklarının korunması,
- Türkçe'nin kullanımının yaygınlaştırılması,
- Kültürel ilişkilerin geliştirilmesi,
- Enformasyon, tanıtım ve yayın faaliyetleri ile bilgilendirilmenin sağlanması,

TİKA'nın bugüne kadar 100'den fazla ülkede gerçekleştirdiği projelere bakıldığında coğrafya, kültür, ırk, din ya da diğer ayrımcı bir unsur gözetmeksizin beş kıtaya uzanan barış inşasına yönelik projeler olduğu görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi 30 ülkede 33 program koordinasyon ofisi aracılığıyla yürütülen projeler Türkiye ile güçlü sosyal ve kültürel bağlar kurulmasının başlangıcı olmakta; Türkiye'nin yürütülen projenin ekonomik değeriyle kıyaslanamayacak minnettarlıkları getirmektedir. TİKA son süreçte yansıması doğrudan insanlara olan faaliyet ve projelere öncelik verilmesi yaklaşımını benimsemiştir. Bunun sonucu olarak *çeme suyu, karayolları, okulların altyapılarının yenilenmesi, meslek edindirme ve istihdam yaratma, restorasyon ve insani yardım* alanındaki projeler öncelikle desteklenmektedir (www.tika.gov.tr, 14.07.2012).

TİKA'nın yürüttüğü projeler, ülke ve toplumların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak kalkınmaya katkı sağlama amacına matuf olduğu daha önce belirtilmişti. Yürütülen sosyal, kültürel ve insani proje ve faaliyetlerin finansmanı Türk devleti kaynaklarından yapılmaktadır. Bununla birlikte TİKA, sivil toplum kuruluşlarının aynı bölgelerde yürüttüğü faaliyetleri ortak programlar gerçekleştirerek teşvik etmektedir. Bu projelerden bazılarını kısaca değinerek bunun somutlaştırmasında yarar söz konusudur. Örneğin TİKA, Orta Asya'da kalkınma için hayati bir öneme sahip olan mesleki eğitim projeleri ile birçok öğrencinin eğitimine katkı sağlarken; Gazze'de tuzlu sudan arındırma merkezi sayesinde temiz çeme suyu temini için destek olmakta; Pakistan'da tarımsal kalkınmada kadın paydasını yükseltmek amacıyla kadınlara keçi dağıtımını gerçekleştirmiştir.

Afrika'da birçok ülkede tarımsal kalkınma, sağlık, eğitim ve çevre gibi alanlarda proje ve faaliyetler yürütülmektedir. Bu kıtaya özel olarak hazırlanmış "Afrika Kıtası Tarımsal Kalkınma Programı" ve "Afrika Sağlığı Programı" ve "Afrika Mesleki Eğitim Programı" sayesinde Sudan, Senegal, Burkina Faso, Moritanya, Yemen, Kongo ve Gambiya gibi ülkelerde gerçekleştirilen projeler dikkat çekmektedir. Bu ülkelerdeki tarımsal kalkınma projeleriyle pek çok kişi meslek sahibi olmakta; işletmeler kurulmakta; okullar ve hastaneler açılmaktadır (www.tika.gov.tr, 14.07.2012).

Afrika kıtasına yönelik olarak Türkiye'nin gerçekleştirdiği açılım, TİKA'nın burada yürüttüğü insani, sosyal ve kültürel proje ve faaliyetler sayesinde çok hızlı karşılık bulmuş; Afrika ülkeleri ve toplumlarıyla Türkiye'nin hızla yakınlaşmasına katkı sağlamıştır. Yakınlaşmanın bu kadar hızlı gerçekleşmesini ise kıtada yürütülen proje ve faaliyetlerin herhangi bir çıkar gözetmeksizin yapıldığının yerel unsurlarca hissedilmesidir.

TİKA'nın belli bölgelerde daha yoğun miktarda yardım söz konusu olsa da coğrafi olarak geniş bir bölgeye yayılan çizgi dikkat çekmektedir. Ancak Türkiye'nin gerçekleştirdiği dış yardımları stratejik olarak önemli gördüğü alanlara yöneltmesi söz konusu olmadı. Türkiye'nin dış politika hedefleriyle TİKA faaliyetleri arasında her zaman olmasa da bazı paralellikler söz konusu olabilir. (Kardaş ve Erdağ, 2012, s.171-172). TİKA bir yanda uzun süredir çatışma içinde yaşayan Afganistan'ın imarı için önemli katkı sağlarken, diğer yanda Afrika'daki ülkelerin ihtiyaç duyduğu içme suyuna ulaşabilmeleri için derin kuyu ve su boru hattı inşa etmekte ya da dünyada değişik bölgelerde yaşayan insanların yiyecek ve barınma gibi en temel ihtiyaçlarının karşılanmaya çalışmaktadır. Bu konudaki örnek çeşitliliği yukarıda sıralanmıştı. Coğrafi yaygınlık ile yardımdaki çeşitlilik ve süreklilik, TİKA yardım ve projelerinin stratejik bir plana odaklı olarak yürütülmediğini göstermektedir.

TİKA'nın yukarıda detaylandırdığımız proje ve faaliyetleri sayesinde Türkiye'nin dış politikada benimsediği uluslararası düzeyde siyasal ve diplomatik ilişkilerin yürütülmesini ekonomik, sosyal ve kültürel öğelerle daha fazla kolaylaştırmayı içeren yeni paradigma geçerliliğini uzun bir süre devam ettirecek gibi gözükmektedir. Barış ve işbirliğine yönelik yeni dış politika paradigması yalnızca ikili ve bölgesel ilişkilere değil uluslararası çatışma ve anlaşmazlıklara da barışçıl katkı sağlamaya da devam edecektir.

2. TÜRKİYE'NİN YENİ BALKAN POLİTİKASI BAĞLAMINDA TİKA'NIN BALKANLARDAKİ FAALİYETLERİ

Osmanlı tarihinde çok önemli bir yeri olan Balkanlar, Türk dış politikası açısından siyasi, ekonomik, coğrafi, savunma ve güvenlik, ortak kültür ve tarih mirasına sahip olmak gibi nedenlerle önemini her zaman korumuştur. Soğuk Savaş döneminde ise Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasında Türk azınlıkların güvenliği, ideolojik çatışmalar ve Yunanistan'la ilişkiler etkili olmuştur (Uzgel, 2002, s. 88). Her dönemde Balkanlarda istikrar ve statükoyu destekleyen Türkiye (Oran, 2008, s. 171), halen ulusal güvenlik, ekonomik çıkarlar ve Batı Avrupa'ya ulaşım bakımından Balkanlar'a önem vermekte ve dış politikasının öncelikli konuları arasında görmektedir. Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında bölgeye yönelik politikasının üç temel bileşeni vardı (Karabulut, 2012, s.1128): Barış ve istikrarın korunması, Balkanlardaki Türk varlığının korunması ile ekonomik ve siyasi çıkarlarının korunması.

Türkiye, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlardaki gelişmeleri dikkatle takip ederken bölgede barış ve istikrar için gerekli siyasi, diplomatik hatta askeri tüm adımlara ortak olmaya çalışmaktaydı. Balkanlarda ortaya çıkan çatışmaların bitirilmesinde ABD'yle işbirliğine girerek barışı koruma operasyonlarına katıldı (Uzgel, 2002, s. 91-95). 1993'te Bosna ve 1999'da Kosova'da yaşananlar karşısında bölgeye toplumsal düzeyde ve devlet düzeyinde her türlü desteği esirgemedi (Hale, 2003, s. 277-282). Bu dönemde Balkan devletlerinden Yunanistan ve Sırbistan hariç Bosna, Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya Türkiye'nin bölge politikalarına destek veriyordu. Türkiye, NATO'nun Balkanlar'a doğru genişlemesini Romanya ve Bulgaristan'ın NATO üyeliğinin destekleyerek olumlu karşıladı. Türkiye, aynı zamanda Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci ile Şubat 2008'de oluşturulan Bölgesel İşbirliği Konseyi'nde yer alarak bölgesel ilgi ve desteğini sürdürdü. Balkan ülkelerini bir çatıda toplayan bölgesel işbirliği forumu olan Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci, bölge ülkeleri arasında siyasi ve güvenlik işbirliğinin güçlendirilmesi, ekonomik işbirliğinin teşvik edilmesi ve işbirliğinin demokratik kurumlar, adalet, yasadışı faaliyetlerle mücadele ve beşeri boyutlarının genişletilmesini amaç edinmektedir. Türkiye, 2009-2010 yıllarında Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci'nin dönem başkanlığını yürüttü. (www.mfa.gov.tr, 21.08.2012). Bu süreçte bölgesel barış ve istikrarın artışına katkı sağlayacak önemli girişimlerde bulundu.

Türkiye'nin Balkanlara yönelik politikasında etkili olan ikinci unsur yalnızca Türkler değil Balkan coğrafyasında yaşayan Müslüman topluluklar açısından güvence olarak görülmesiydi. Türkiye'nin dost ve müttefik olarak izlediği yapıcı politikalar nedeniyle bölge devletlerinden özellikle Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya, Karadağ ve Kosova Türkiye'yi kendilerine yakın hissetmişlerdir. 2000'li yıllar boyunca bu devletlerin önceliği, ekonomik gelişme ve bölgenin her açıdan kalkınması ile Avrupa Birliği'yle daha da yakınlaşmaydı. Bu devletlerin kendisine duydukları yakınlık nedeniyle Türkiye, bugüne kadar sayılan bu devletlerin tümüne yalnızca askerî, ekonomik, sosyal ve hatta kültürel yardımlar yapmakla kalmamış; aynı zamanda bu devletlere Avrupa Birliği ve uluslararası toplum nezdinde desteğini esirgememiştir. Özetle Türkiye'nin bu dönem boyunca bölgeye yönelik politikası askeri, diplomatik, siyasi unsurlara ekonomik, sosyal ve kültürel unsurların eklenerek çok boyutlulaşmaktaydı.

Türkiye'nin Balkanlarda yumuşak gücünün en büyük uygulayıcısı olarak TİKA, sosyal-ekonomik altyapılar ile üretim sektörünün geliştirilmesi, kültürel işbirliği sağlanması ve iletişimin geliştirilmesi, sosyal barışa katkı sağlayacak projeleri gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin bölgede var olan ağırlığının ve saygınlığının pekişmesine oldukça fazla katkı sağlayan 931 tane proje 2006 ve 2007 yıllarında uygulamaya konulmuştur. TİKA'nın faaliyet raporlarına bakıldığında Balkanlar ve Doğu Avrupa ülkeleri, 2008 yılında % 24,58, 2009'da % 26.85. 2010'da %29.79 pay ile TİKA kaynaklarının değerlendirildiği ikinci önemli bölge olmaya devam etmiştir(TİKA,2009, s.12;TİKA, 2010, s.8). 2011 yılı faaliyet raporuna göre TİKA'nın bu dönemdeki 1473 proje ve faaliyetinin 425'i Balkanlar ve Doğu Avrupa'da gerçekleştirilmiştir(TİKA, 2011, s.25). Bölgeye 2002 yılından itibaren yönelen proje ve faaliyetlerin giderek arttığı dikkatlerden kaçmamaktadır.

TİKA'nın Arnavutluk, Karadağ, Kosova, Bosna-Hersek, Makedonya ve Sırbistan'da ülkesel olarak yürüttüğü proje ve faaliyetlere bakıldığında çok geniş yelpazede gerçekleşen etkinliklerle karşılaşmak mümkündür (www.tika.gov.tr, 14.07.2012). Başta eğitim olmak üzere sosyal ve ekonomik altyapıların geliştirilmesi, üretim sektörlerinin geliştirilmesi, kültürel işbirliği ve iletişimin geliştirilmesi ve sosyal barışa katkı amacıyla TİKA tarafından proje ve faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Balkanlardaki Türk-İslam kültür mirasının korunması amacıyla Osmanlı Devleti yönetiminde 15 ile 19. Yüzyıllar boyunca inşa edilmiş eserler TİKA tarafından restore edilerek yeniden ayağa kaldırılmaktadır.

Arap Dünyası ve Orta Asya'da olduğu gibi Balkan coğrafyasında da Türkiye'ye olan teveccühün bir yansıması olarak Türk dili ve kültürüne daha fazla ilgi duyulmaya başlandı. Artık Türk televizyonlarının yayınları, Türk dizi ve filmleri daha fazla izlenmektedir. TİKA, Türk dilinin yaygınlaştırılması ve Türk kültürünün tanıtılması maksadıyla çalışmalarına destek olmaktadır. Balkanlardaki Türkçe yayınlanan çok sayıda gazete, dergi, televizyon ve radyoya, eğitim ve donanım desteği sağlanmıştır.

Balkanların önemli ülkelerinden birisi olan Arnavutluk, 50 yıl kadar süren kapalı bir ekonomik ve siyasi modelden sonra uzun ve köklü bir geçiş sürecine girmiştir. Türkiye bu süreçte Arnavutluk'la siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri üst düzeyde sürdürmek için gerekli adımları atmakta; TİKA aracılığıyla 1992 yılından bu yana çeşitli proje ve faaliyetlere destek olmaktadır (TİKA, 2008, s. 59-61). Eğitim alanında ve sosyal alanda çeşitli okulların ve ibadethanelerin restorasyon ve tadilatı, yoksullara yönelik gıda ve malzeme yardımı, okuma-yazma ve kilim kursları gerçekleştirilmiştir. Ekonomik alanda hayvancılığın geliştirilmesine yönelik destekler, ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi çalışmaları sürmektedir. Kültürel alanda ise çeşitli festivaller düzenlenirken çeşitli kültürel ve sanatsal ürünlerin basım ve yayınına yönelik destekler sağlanmaktadır. Ortak tarihi eserlerin ve kültürel mirasın korunmasını amaçlayan proje ve faaliyetler yürütülmektedir. Bu kapsamda 2008'de Arnavutluk'un önemli ticaret ve kültür merkezlerinden biri olan İşkodra'da bulunan Osmanlı döneminde inşa edilen Parruce Camii restore edilmiştir. Bunların yanında sosyal altyapı çalışmaları ve hizmetler kapsamına giren çeşitli projeler finanse edilmiştir. TİKA, 2009 yılında ağırlıklı olarak eğitim (%60.18) olmak üzere su ve su hijyeni (%23.42), çeşitli sektörler (%6), merkezi yönetimlerin güçlendirilmesi (%5.8) ve diğer sağlık, ekonomik, sosyal altyapı ve hizmetler (% 4) alanında projeleri desteklemiştir (TİKA, 2009, s. 62). 2011 yılında ise çeşitli kamu ve eğitim binalarının restorasyonu, idari ve sivil altyapıların iyileştirilmesi, enerji, ulaştırma, üretim gibi ekonomik altyapı ve hizmetlerin iyileştirilmesi için destekler sağlamayı sürdürmüştür (TİKA, 2011, s. 32-41).

Dünyanın en yeni bağımsız devletlerinden birisi olan Karadağ, 3 Haziran 2006 tarihinde bağımsızlığını elde etti. Bağımsızlığın hemen ardından 2007 yılında bu ülkede faaliyetlerine başlayan TİKA öncelikli olarak eğitim ve sağlık altyapılarının iyileştirilmesine yöneldi. Ayrıca çeşitli okulların bina inşaatı, spor salonu yapımı ve onarımı, öğrencilere burs ve hayvancılığa destek

projeleri gerçekleştirdi. Karadağ Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından inşasına başlanan ve İslam Kalkınma Bankası'nın kısmi katkılarıyla inşaat işleri bir noktaya kadar gelen Karadağ Medresesi (İslami İlimler Medresesi) Projesi'nin %80'inin finansmanı ve uygulanması TİKA tarafından tamamlandı. TİKA'nın finanse ettiği Sosyal altyapı çalışmaları ve hizmetler kapsamına giren çeşitli projeler arasında Jablyak Emekliler Rehabilitasyon Merkezi'nin tefrişi, Sancak Bölgesi'nde Rojaye ve Tutin Belediyesi İçme Suyu İsale Hattı'nın Yenilenmesi Projesi ve çeşitli derneklere yapılan yardımlar yer almaktadır. 2009 yılında çeşitli okul inşaatı ve onarımları, çeşitli hastanelere bölüm tefrişi ve cihaz alımı, tarihi eserlerin tadilatı ile eğitim ve kültür alanında destekler sağlandı (TİKA, 2009, s. 70-71). 2010 ve 2011 yıllarında eğitim, sağlık, kültür ve sosyal işler, idari ve sivil yapılar ile tarihi binaların restorasyonu gibi alanlarda proje ve faaliyetler artarak sürdü(TİKA, 2011, s. 50-53).

17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan eden tarihsel ve kültürel olarak yakın bağlarımızın bulunduğu Kosova, eski Yugoslavya ardılı devletlerin en genç olanıdır. Kosova'nın gelişmesinin önünde duran engellerin başlıcaları arasında kalkınmayı arttıracak sermaye birikiminin yokluğu, yüksek risk algısı nedeniyle doğrudan yabancı yatırımların arzu edilen seviyede seyretmemiş olması, eğitim sektörünün yetersizliği sonucu nitelikli insan yetiştirmede yaşanan sıkıntılar ve altyapı eksiklikleri sıralanmaktadır. TİKA, Kosova ile kuvvetli tarihi ve kültürel bağlarımız nedeniyle eğitim alanındaki ve kültürel işbirliği ve restorasyon projelerine ağırlık vermiştir. TİKA, 2009 yılında Kosova'nın çeşitli bölgelerinde eğitimden altyapıya, ekonomik ve kültürel işbirliği alanından sağlık ve üretim sektörlerinin güçlendirilmesine kadar birçok alanda projeler gerçekleştirmiştir (TİKA, 2009, s. 73-77). Kosova'da yaşayan Türklerin kimliklerinin korunması ve seslerini daha rahat duyurabilmeleri amacıyla Prizren'de TİKA'nın desteğiyle kurulan Yeni Dönem Televizyonu, Balkanlar'ın Türkçe yayın yapan ilk televizyonudur. Televizyon Türkçenin yanında Arnavutça, Boşnakça ve Romca da yayınlar yapmaktadır. TİKA'nın desteğiyle çeşitli okulların inşa edilmesi, çeşitli kamusal ve özel kuruluşlara altyapı, eğitim ve hizmet desteği sağlanması, engellilerin eğitimine destek olma, su deposu inşası ve hayvancılığı geliştirme projesi yürütülmüştür. Kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla Priştine Fatih ve Sinan Paşa Camilerinin Restorasyonu ile çeşitli tarihi yapıların onarımı ve korunma altına alınması gibi projelere de

destek olunmuştur. 2010 yılında TİKA'nın Kosova'daki projelerinin % 64,8'i eğitim alanında, %19.9'u sosyal altyapı ve hizmetler, %5.3'ü idari ve sivil altyapılar ve %4.5'i nüfus politikaları alanında gerçekleşmiştir (TİKA, 2010, s. 122). 2011 yılında ise ağırlıklı olarak kültür ve eğitim alanlarındaki faaliyetlere destek verilmiştir (TİKA, 2011, s. 54-57).

1995'te sona eren savaş nedeniyle büyük travma yaşadıkdan sonra ekonomik ve sosyal sorunlarla mücadele eden Bosna Hersek, dengeli ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması, yoksulluğun azaltılması ve sosyal sorunların çözümü için çaba göstermektedir. Türkiye'nin tarihsel ve kültürel derin bağlarının olduğu Bosna Hersek'te TİKA'nın faaliyetleri savaş döneminde fiziki zarar gören okul, hastane v.b. yapıların tekrar sisteme kazandırılması, işsizliğin azaltılması ve kamu idaresinin geliştirilmesi konularına yoğunlaşmıştır (TİKA, 2009, s. 65). TİKA, kalkınma alanında yürüttüğü işbirliği kapsamında, üretim sektörlerine yönelik projeler ile ortak tarihsel mirasın korunmasını amaçlayan restorasyon ve imar projelerine ağırlık vermiştir. TİKA tarafından Bosna Hersek'te tarihi köprülerin restorasyonu yapılmış; hastane donatımı ve ekonomiye katkı için balıkçılık merkezi kurulmuştur. Bosna Hersek Balıkçılığın Geliştirilmesi Projesi ile oluşturulan merkez, Bosna Hersek'in tüm bölgelerine hizmet edecek önemli bir kalkınma projesidir. Bosna Savaşı sırasında yerlerinden edilen nüfusun büyük bir kısmının yaşadığı Gorajde'de sağlık hizmetlerindeki yetersizliğin giderilmesi için destek sağlanmıştır. 1571-77 yılları arasında Sokullu Mehmet Paşa tarafından yapılan Mimar Sinan'a Drina nehri üzerine yaptırılan Vişegrad Sokullu Mehmet Paşa köprüsü restore edilmiştir. İletişim alanında Bosna-Hersek'te bulunan altı kantonun radyo ve televizyonlarının desteklenmesi amacıyla TRT ve TİKA işbirliğiyle, öncelikle radyo ve televizyonlara ihtiyaç duydukları teknik ekipmanlar hibe edilmiştir. Proje ile Türkiye'nin Sesi Radyosu yayınlarının kaliteli bir şekilde yapılması, Bosna-Hersek Radyo/Televizyonunun Boşnakça yayınlarının eş ya da art zamanlı olarak FM üzerinden tekrar yayınlanması, tarafların birbirine radyo programları sağlaması ve birbirine haber geçmesi sağlanmaktadır (TİKA, 2008, 63-65). Bosna Hersek'te sosyal altyapı çalışmaları ve hizmetler kapsamında finanse edilen çeşitli projeler arasında çeşitli mesleki ve teknik eğitim programları, kongre, sempozyum, festival ve sergilerin organizasyonuna destekler ile çeşitli eğitim kurumlarına ve üniversitelere teknik donanım destekleri yer almaktadır. 2009 yılında gerçekleşen projelerin ağırlıklı olarak

restorasyon-konservasyon (%39), eğitim(%20.3), sağlık (%15.5), tarım, balıkçılık ve ormancılık (%13) ve barınma-konut (%6.5) alanlarında gerçekleşmiştir (TİKA, 2009, s.67). 2010 yılında gerçekleşen projelerin 5 47.5'i eğitim, %18.3'ü idari ve sivil altyapılar, %17.9'u ise tarım, ormancılık ve balıkçılık alanlarındaydı (TİKA, 2010, s.120). 2011 yılında gerçekleşen projelerden %35'i eğitim, %24'ü idari ve sivil altyapılar, %21'i diğer sosyal altyapılar ve hizmetler, %12'si ise sağlık alanlarında gerçekleşti (TİKA, 2011, s.42-49).

Eski Yugoslavya Federasyonu'nun en zayıf ekonomisine sahip olan Makedonya'da kurumsal kapasitelerin ve altyapıların geliştirilmesi, meslek edindirme ve kültürel işbirliğinin artırılması konularında projelere ağırlık verilmiştir (TİKA, 2009, s.79). TİKA tarafından yürütülen faaliyetler arasında cami ve okul restorasyonu ve tefrişi, köprü projesi, arıcılık ve içme suyu projeleri yer almaktadır (TİKA, 2008, 77-81). Makedonya'nın farklı bölgelerinde bulunan ders yapılamaz durumdaki 10'dan fazla okulda bölge belediyeleriyle işbirliği içinde bakım ve onarım sağlanmıştır. Sağlıklı İçme Suyu Programı, İçme Suyu Filtre İstasyonu Projesi ve Türk Deresi (Voden Dol) Islahı Projesi ile sağlıklı içme ve kullanma suyuna erişim sağlanmıştır. Doğu Makedonya'nın kırsal kalkınmasına katkıda bulunmak ve bölgede ekonominin canlandırılmasını sağlamak amacıyla Arıcılığın Geliştirilmesi Programı geliştirilmiştir. Bu programın uygulanmaya başlaması ile birlikte şimdiye kadar geçimini hayvancılık ve tütünden sağlayan halk, ülkenin en modern arıcılık işletmelerine sahip olmuşlardır. Aldıkları teorik ve uygulamalı arıcılık eğitimi sayesinde ülke koşullarının üzerinde gelir elde etmeye başlamışlardır. 15. Yüzyıl Osmanlı dönemi eserlerinin en ihtişamlılarından birisi olan Mustafa Paşa Camii'nin restorasyonu Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı ve TİKA işbirliğinde restore edilmiştir. TİKA, yukarıda sayılan desteklere ek olarak Makedonya'da sergi, kongre ve sempozyumlar, eğitim ve gençlik programları, kitap ve broşür basımı gibi destekler sağlanmaktadır. 2009 Yılında Makedonya'da gerçekleştirilen proje ve faaliyetlere bakıldığında en ağırlıklı alanın su ve su hijyeni(%58) olduğu, eğitimin(%16.4) bunu takip ettiği ve restorasyon-konservasyon projelerinin(%11.6) ise üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir(TİKA, 2009, s. 82). 2010 yılında Makedonya'daki TİKA projelerinin %95'5'i eğitim alanında gerçekleşti (TİKA,2010, s. 123). 2011 yılında ise eğitim proje ve faaliyetleri %74 oranındayken diğer sosyal altyapılar ve hizmetler %18 oranındaydı (TİKA, 2011, s. 68).

Türkiye, Balkanlar'ın barış ve istikrarına yönelik izlediği politikanın bir parçası olarak Sırbistan ile dostane ilişkileri bölge ülkeleriyle birlikte yürütmeye gayret göstermiştir. TİKA da bu sürecin devamına yönelik olarak Sırbistan'daki faaliyetlerini 2007 yılında Karadağ'ın başkenti Podgoritsa'da faaliyete geçen Program Koordinasyon Ofisi aracılığı ile yürütölmeye başladı. Proje sayısındaki artış nedeniyle Sırbistan'da yapılacak projeler ve Program Koordinasyon Ofisi'nin çalışmalarına yönelik olarak ayrıntılı düzenlemeler içeren Teknik İşbirliği Anlaşması ise 26 Ekim 2009 tarihinde Belgrad'da imzalandı (TİKA, 2009, s. 91). 2009 yılında özellikle Sancak Bölgesi ve Tutin kenti ağırlıklı olmak üzere ticari projelere (%88) ve diğer projelere destek olan TİKA, 2010 yılında eğitim projelerine (%94) ağırlık vermiştir (TİKA,2010, s.125). 2011 yılı projelerinde eğitim %75 ile ağırlığını korurken onu sağlık (%10) ve diğer sosyal altyapı ve hizmetler(%12) takip etmiştir (TİKA, 2011, s. 79).

SONUÇ

Türkiye'de karar alıcılar, aydınlar, dış politika analistleri ve çeşitli kesimler Türkiye'nin yumuşak gücünü kullanarak bölgesinde daha etkin olacağı ve komşuluk ilişkilerini güçlendirebileceği fikrini benimsemektedirler. Türkiye'de, iç politik istikrarın ve ekonomik değişimin devamı olarak daha aktif ve çok boyutlu bir dış politika yaklaşımı kuşkusuz TİKA ve benzeri kuruluşların yürüttüğü faaliyetlerle desteklenebilirdi. Türk dış politikasının açılım perspektifine uygun olarak TİKA, dünyanın değişik bölge ve ülkelerinde destekçisi ve yürütücüsü olduğu proje ve faaliyetler ile Türkiye'nin uluslararası düzeyde daha etkin ve tanınır bir ülke olmasına önemli katkılar sağlamaktadır. TİKA'nın proje ve faaliyetleri sayesinde Türkiye, Balkanlardan Kafkasya, Orta Asya ve Afrika kıtasında pek çok bölgeye kadar geniş bir coğrafyada sesini duyurmaktadır.

TİKA projeleri ve faaliyetleri, sistemik etkenler ve iç etkenler nedeniyle uzun bir süre "gözden ve gönülden uzak" kalmış bölge, ülke ve topluluklarla yeniden temas kurabilmenin en tercih edilebilir aracı oldu. TİKA tarafından gerçekleştirilen sosyo-kültürel projeler sayesinde, ortak geçmişe sahip toplumlarla yeniden yakınlaşılmasının önü açıldı.

TİKA, sivil toplum kuruluşlarının misyonları gereği ilgilendiği alanlarda etkin katkılarda bulunmaktadır. Özellikle nitelikli insan gücünü oluşturmaya dönük kültürel amaçlı girişimler dikkat

çekmektedir. Bu kapsamda TİKA, mesleki eğitimler, kurslar ve seminerler düzenlediği gibi öğrenci değişim programları sayesinde ortak kimliğin pekişmesi için adımlar atılmasına katkı sağlamaktadır.

Balkanlar, bir ayrılış döneminden sonra Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla Türkiye'nin ilgisini yeniden yoğunlaştırdığı bir bölge haline aldı. Türklerin Balkanlara olan ilgisinin karşılıksız olması Balkan ülkelerinin dostluğunu pekiştirmekte, önyargıları ortadan kaldırmaktaydı. Böylece Balkan devletleri arasında arabuluculuk, işbirliği ve istikrar arayışlarında Türkiye'nin mimar ve denge unsuru olmasının önünde engel kalmadı. Türkiye'nin Balkanlarda TİKA aracılığıyla yürüttüğü yumuşak güç politikasının meyveleri Balkanlarda tesis etmek istediği barış, refah ve istikrarın sürekliliğine Sırbistan dahil tüm Balkan ülkelerini ikna edebilmesiyle toplanmaya başladı.

TİKA, Balkanlarda gerçekleştirdiği yardım ve işbirliği projelerini bu ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda ve ulusal değerlerine, sosyal dinamiklerine duyarlı, karşılıklı sorumluluk üstlenerek ve proje sonrası inisiyatifin bu ülkelere bırakılması hususunda duyarlı davranarak gerçekleştirmektedir. Bu anlayış Türkiye'nin bölgesel yumuşak gücünü pekiştirmektedir.

Balkanlarda yer yer silinmeye yüz tutan Türk ve İslam medeniyeti izlerini daha belirgin hale getirmek için TİKA'nın öncülüğünde yürütülen projeler büyük fırsatlar doğurmuştur. Tüm Balkan medeniyetine ait değerleri korumaya yönelik olan bu projeler sayesinde Türk-İslam tarihi için önemli pek çok mimari ve kültürel eser restore edilerek gün ışığına çıkarılabilmiş; eşsiz güzellikteki eserler yok olmaktan kurtulmuştur.

KAYNAKÇA

ALTINAY, Hakan, (2008). "Turkey's Soft Power: An Unpolished Gem or an Elusive Mirage?", *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 2, s: 55-66.

ALTUNIŞIK, Meliha Benli (2008). "The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East", *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 2, s: 41-54.

BAYER Reşat and Fuat KEYMAN (2010). "*Turkey:An Emerging Global Humanitarian Actor?*",

- https://ais.ku.edu.tr/AR/RBAYER200950__CR_summer_2010.pdf, Erişim Tarihi: 21.09.2012.
- BİLBASSY, Nadia (2010). "Leave It to Turkish Soap Operas to Conquer Hearts and Minds", **Middle East Daily Brief Foreign Policy**, 15.04.2010, http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2010/04/15/leave_it_to_turkish_soap_operas_to_conquer_hearts_and_minds?wp_login_redirect=0, Erişim Tarihi: 12.06.2012.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2008). "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", **Insight Turkey**, Vol.10, No.1, s: 77-96
- HALE, William (2003). **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Çev. Petek Demir, Arkeoloji ve Sanat Yayınları / Mozaik Dizisi, İstanbul.
- KARABULUT, Bilal (2012). "Türkiye'nin Balkanlarla İlişkileri:2008-2012 Dönemi", **Türk Dış Politikası**, Ed. Haydar Çakmak, Barış Platin Kitap, Ankara, ss.1128-1135.
- KARDAŞ Tuncay ve Ramazan ERDAĞ (2012). Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries), Cilt/ Volume:7, Sayı/Number:1.
- KEYMAN E. Fuat (2010). "Globalization, Modernity and Democracy: Turkish Foreign Policy 2009 and Beyond ", **Perceptions Journal of International Affairs**, Center for Strategic Research, Autumn - Winter 2010, Volume XV - Number 3-4.
- NYE, Joseph S. (2004). **Soft Power: The Means to Success in World Politics**, Public Affairs, New York, USA.
- OECD(2011). "Net Official Development Assistance From DAC and Other OECD Members in 2011", <http://www.oecd.org/dac/aidstatistics/50060310.pdf>, Erişim Tarihi: 14.10.2012.
- ORAN, Baskın. (2008). **Türk Dış Politikası Cilt II 1980-2001**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SALAH EL DİN, *Aida M. Yehia* (2012). "The Impact of Turkish TV Series Aired on the Arab Satellite Channels on Turkish-Arab Relations", **Culture and Politics in the New Middle East** / Edited by Yasin Aktay, Pakinam El-Sharkawy, Ahmet Uysal. Institute of Strategic Thinking, 2012, pp. 143-158.

- SANBERK Özdem ve Hakan ALTINAY (2008). "*Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç*" **Sabah**, 8 Ocak 2008.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, "*Sorularla Dış Politika*", <http://www.mfa.gov.tr/sorular.tr.mfa#>, Erişim Tarihi: 21.08.2012.
- TİKA, "*Balkanlar ve Doğu Avrupa Proje ve Faaliyetler*", http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kurumsal-yayinlar/balkanlar_tr.pdf, Erişim Tarihi: 14.07.2012.
- TİKA, "*Bir Gurur Tablosu TİKA*", <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/kurumsal-yayinlar/bir-gurur-tablosu.pdf>, Erişim Tarihi: 29.10.2012.
- TİKA, "*Bölgesel Projeler, 2003*", <http://www.tika.gov.tr/TR/Icerik.ASP?ID=32>, (Erişim Tarihi 08 Ocak 2008).
- TİKA, "*Faaliyet Alanları*", <http://www.tika.gov.tr/faaliyet-alanlari/2>, Erişim Tarihi: 12.06.2012.
- TİKA (2008). **TİKA Faaliyet Raporu**, TİKA Yayınları, Ankara.
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2008.pdf>, Erişim Tarihi:16.03.2012
- TİKA (2009). **Faaliyet Raporu'09**, TİKA Yayınları, Ankara,
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyetraporlari/faaliyet-raporu-2009.pdf>, Erişim Tarihi:16.12.2012
- TİKA (2010). **2010 Faaliyet Raporu**, TİKA Yayınları, Ankara.
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2010.pdf>, Erişim Tarihi: 16.12.2012
- TİKA (2011). **2011 Faaliyet Raporu**, TİKA Yayınları, Ankara.
<http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2011.pdf>, Erişim Tarihi:16.12.2012
- TİKA, "*TİKA Hakkında*", <http://www.tika.gov.tr/tika-hakkinda/1>, Erişim Tarihi: 29.10.2012.
- TİKA, "Türkiye'nin Kıtalara Uzanan Dost Eli: TİKA", **First Business**, Eylül-Ekim 2007.
- UZGEL, İlhan(2002). "*Türkiye ve Balkanlar: İstikrarın Sağlanmasında Türkiye'nin Rolü*" **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**, Derl. Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

YILMAZ, Sait (2011). “*Yumuşak Güç ve Evrimi*”, **Turan Stratejik Araştırmalar**, Cilt: 3, Sayı: 12, Sonbahar 2011, ss. 31-36

YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ, “Enstitü Başkanlığı”, http://yunusemreenstitusu.org/turkiye/index.php?lang=tr&page=68&anllcat_1=0&anllitm_1=1, Erişim Tarihi:04.2.2013.